

DET KONGELIGE
OLJE- OG ENERGIDEPARTEMENT

Ifølge liste

Deres ref

Vår ref
09/2112-

Dato
7 SEPT 2015

Tonstad Vindpark AS - klage på konsesjon til Tonstad vindkraftverk i Sirdal og Flekkefjord kommuner

1. Bakgrunn

Den 10. desember 2012 søkte Tonstad Vindpark AS (TV) om anleggskonsesjon og ekspropriasjonstillatelse for etablering av et vindkraftverk på Tonstad i Sirdal og Flekkefjord kommuner i Vest-Agder. Det ble søkt om konsesjon til å etablere inntil 64 vindturbiner med en samlet effekt på 200 MW. Det ble også søkt om konsesjon til nødvendig nettilknytning, adkomstvei og internveier i anlegget.

I vedtak av 19. desember 2013 ga Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) TV konsesjon til å bygge og drive et vindkraftanlegg med en installert effekt på inntil 200 MW på Tonstad. Det ble også gitt konsesjon til nødvendig infrastruktur og til å bygge og drive en 132 kV kraftledning mellom planområdet og Ertsmyra transformatorstasjon.

I høringsuttalelse av 15. februar 2013 fremmet Fylkesmannen i Vest-Agder innsigelse mot tiltaket. I tillegg til Fylkesmannens innsigelse har det kommet inn 14 klager på NVEs konsesjonsvedtak. Klagepartene er opplistet under.

- Sirdal kommune
- Kvinesdal kommune
- Naturvernforbundet i Vest-Agder,
- Sammenslutningen Nei til Tonstad Vindpark v/ Tom Birger Urdal
- Norsk Ornitologisk Forening v/ Lista lokallag
- Lister friluftsråd
- Interessegruppe Øksendal og Haugdom v/ Jan Egil Øksendal
- Henry Urdal
- Terje Hamar, Tom Birger Urdal og Tormod Urdal
- Ole Espen Tveit

- Anne Bjørg og Per Terje Ravnevann
- Kåre Ivar Ovedal
- Elisabeth Seland
- Geir Ove Olsen

NVE har vurdert innsigelsen og klagen i oversendelsesbrevet av 1. april 2014. NVE fant ikke at innsigelsen eller klagen ga grunnlag for å endre vedtaket. Saken ble derfor oversendt til departementet for endelig avgjørelse.

For en nærmere gjengivelse av innsigelsen og klagen viser departementet til NVEs oversendelsesbrev. Klagegrunnene og TVs kommentarer til disse, er også gjentatt i departementets drøftelse nedenfor i den grad det er nødvendig for sammenhengen.

Departementet gjennomførte befaring av planområdet med forutgående møte den 22. september 2014.

2. Innsigelsen

Fylkesmannen i Vest-Agder har fremmet innsigelse mot TVs konsesjonssøknad i høringsuttalelse av 15. februar 2013. Fylkesmannens hovedbegrunnelse for innsigelsen er at det planlagte vindkraftverket er i potensiell konflikt med hubrobestanden i området.

Fylkesmannen viser til at det er faglig enighet om at det er en antatt betydelig konflikt mellom det planlagte vindkraftkraftanlegget og truede og sårbare fuglearter i planområdet. Det er særlig forekomsten av hubro innenfor og i nærheten av planområdet, som Fylkesmannen er bekymret for. Fylkesmannen viser til at hubroen er betegnet som sterkt truet på den nasjonale rødlisten. Fylkesmannen mener at den høye tettheten av hubro har en nær sammenheng med planområdets uberørthet. Området har den antatte høyeste tettheten av hubro i fylket, og Fylkesmannen mener utbyggingen vil være i strid med naturmangfoldloven §§ 4,5 og 6.

3. Klager

Det har kommet inn flere klager med til dels overlappende klagegrunner. Klagen er gjengitt i den grad departementet finner det nødvendig for den videre vurderingen. For en nærmere gjennomgang av klagen enn det som følger av gjengivelsen under, viser departementet til de enkelte klagen og NVEs oversendelsesbrev av 1. april 2014.

3.1. Klage fra Norsk Ornitologisk Forening Lista Lokallag og Naturvernforbundet i Vest-Agder (klagerne)

Norsk Ornitologisk Forening Lista Lokallag og Naturvernforbundet i Vest-Agder, har klaget i brev av henholdsvis 10. februar 2014 og 14. februar 2014. Klagerne mener at hensynet til sårbare fuglearter og særlig hubro tilsier at prosjektet ikke bør få konsesjon.

Klagerne anfører at vindkraftverket på Tonstad er i konflikt med hubrobestanden i området og at tiltaket vil være i strid med naturmangfoldloven §§ 4,5, 9 og 10. Det gjøres gjeldende at

planområdet som naturområde er av svært stor verdi og viser til at det er påvist 20 rødlistede arter, herunder hubro i området. Tonstad vindkraftverk vil ifølge klagerne medføre en habitatforringelse for hubroen og utgjøre en stor kollisjonsrisiko for fugl.

Videre gjør klagerne gjeldende at buffersonen på 1 km under hekketiden, som angitt i konsekvensutredningen, ikke er tilstrekkelig for å avbøte på ulempene ved vindkraftverket. Hubroen vil ifølge klagerne bli negativt påvirket både i anleggstiden og i driftsfasen.

I følge klagerne hefter det stor usikkerhet knyttet til hvordan fragmenteringen, barrierevirkningene og støy/forstyrrelser vil påvirke leveområdene og forholdene for de rødlistede artene. Klagerne mener derfor at NVEs vedtak strider mot føre-var prinsippet i naturmangfoldloven § 9.

Det gjøres også gjeldende at det ikke er forsvarlig at Tonstad vindkraftverk ikke har blitt vurdert i sammenheng med andre planlagte eller godkjente vindkraftverk på Sør-Vestlandet. Klagerne mener derfor at tiltakets samlede belastning etter naturmangfoldloven § 10 ikke er kvalifisert vurdert.

Til slutt viser klagerne til Norges internasjonale forpliktelse etter blant annet Bern-konvensjonen om vern av truede arter.

3.2. Klage fra Sammenslutningen Nei til Tonstad Vindpark (SN)

I brev av 3. februar 2014 har SN klaget over NVEs konsesjonsvedtak. SN har gjort gjeldende at det hefter flere feil ved NVEs vedtak. Under følger en kort gjengivelse av hovedpunktene i klagen.

- Vedtaket er i strid med Grunnloven (grl) §110 b: SN mener at NVEs konsesjonsvedtak strider mot grl. § 110 b og ber departementet om å få dette spørsmålet utredet av lovavdelingen.
- Negative kommuner: SN mener at det ikke er grunnlag for å hevde at Sirdal og Flekkefjord kommuner er positive og at NVE ikke har lagt vekt på rådmennenes innstillinger.
- NVEs skjønnsutøvelse: SN mener at NVEs vurderinger ikke er tilstrekkelig og hevder at følgende punkter i NVEs begrunnelse for vedtak er mangelfulle/uriktige:
 - o Mangelfull vektlegging av INON
 - o NVE har tillagt Norges fornybarforpliktelser for mye vekt
 - o Vurderingen av ulemper og fordeler bryter med fagvurderinger
 - o NVE har ikke vektlagt friluft- og naturverninteressene i tilstrekkelig grad
 - o Det er ikke riktig å tillegge vindkraftanleggets klimaeffekt vekt.
 - o Det vil ikke være mulig å tilbakeføre landskapet slik konsesjonsvilkårene er utformet i dag
 - o Uriktig opplysninger om vindforholdene
 - o Mangelfull vurdering av lønnsomhet
 - o Estimert årsproduksjon ligger for høyt

- Støyutredningen er mangelfull
- Mangelfull vurdering av den samlede belastningen i området

SN har også klaget over NVEs ekspropriasjonstillatelse og mener at det ikke er grunnlag for å hevde at tiltaket vil være tvillaust til mer gagn enn skade.

3.3. Klage fra Tom Birger Urdal, Tormod Urdal og Terje Hamar

De tre klagerne har i brev av 12. februar 2014 påklaget NVEs vedtak. Det gjøres gjeldende at det hefter en formell feil ved vedtaket ettersom de som de nærmeste naboene ikke har fått tilstrekkelig varsel og dermed mulighet til å påvirke prosessen. De mener også at det er en saksbehandlingsfeil at Kvinesdal kommunes reguleringsplaner for nytt hyttefelt ikke er inntatt i NVEs vurdering.

Klagerne gjør gjeldende at planområdet er et viktig område for utøving av friluftsliv og denne interessen vil bli sterkt skadelidende. Klagerne mener at området ikke kan sies å være preget av tekniske inngrep og viser til at store deler av planområdet er INON-områder. De mener også at flere bor svært tett inntil støygrensen og at de kommer til å bli utsatt for lavfrekvent støy.

3.4. Klage fra Sirdal kommune

Sirdal kommune har i brev av 11. februar 2014 påklaget NVEs vedtak. Kommunen påklager vedtaket som følge av at tre vindturbiner mellom Krokevatn og ledningstraseen for 420 kV-linjene og likestrømsledningen ikke ble tatt ut av planområdet. Dette var forutsetningen bak kommunens positive høringsuttalelse. Kommunen ber derfor om at de tre omtalte vindturbinene tas ut av planene.

3.5. Interessegruppen Øksendal og Haughom

Interessegruppen Øksendal og Haughom har i brev av 14. februar 2014 klaget på NVEs konsesjonsvedtak på tre punkter. Den første anførselen knytter seg til plasseringen av 5 turbiner som planlegges ovenfor Øksendal/Haughom. I NVEs konsesjonsvedtak forutsettes det at tiltakshaver flytter de aktuelle turbinene inn i planområdet for å redusere de negative konsekvensene. Klager mener imidlertid at det bør fremgå klarer av konsesjonen at de fem turbinene skal flyttes.

Videre ønsker interessegruppen at departementet fjerner tre vindturbiner som ligger i området vest for Krokevatn. Til slutt ber interessegruppen om at OED pålegger NVE å ta vilkåret om at Langvassheii ikke skal inngå i planområdet, direkte inn i anleggskonsesjonen.

3.6. Klage fra Elisabeth Seland (Seland)

Seland har i brev av 14. februar 2014 klaget på konsesjonsvedtaket til NVE. Det gjøres gjeldende at vedtaket til NVE må omgjøres som følge av at det ikke er tatt hensyn til at

planområdet representerer et INON-område. Seland gjør også gjeldende at et viktig regionalt friluftsområde vil gå tapt dersom prosjektet realiseres og at flere vil kunne bli rammet av støy.

Seland anfører også at NVE ikke har tatt tilstrekkelig hensyn til kulturminner i planområdet, og at konsekvensutredningen og NVEs bakgrunn for vedtak ikke drøfter deres innspill på funn av automatisk fredede kulturminner i planområdet. Det gjøres også gjeldende arkeologiske undersøkelser skulle blitt gjennomført i forkant av at konsesjonsvedtaket ble fattet. Til slutt viser Seland til at villreinen tidligere har benyttet området og at tiltaket derfor er i strid med målet om å styrke villreinbestanden i området.

3.7. Klage fra Kåre Ivar Ovedal (Ovedal)

Ovedal har i brev av 14. februar 2014 klaget på NVEs konsesjonsvedtak. Ovedal viser til at planområdet er et INON-område og at fire faginstanser har vært mot tiltaket. Ovedal gjør gjeldende at området allerede er belastet med inngrep fra likestrømsledningen og de nye 420 kV kraftledningene. Han mener derfor at nettilknytningen også vil beslaglegge mye areal.

Videre gjøres det gjeldende at det ikke er grunnlag for å hevde at det er gode vindforhold i området ettersom det ikke er foretatt vindmålinger.

3.8. Klage fra Geir Ove Olsen (Olsen)

Olsen har i brev av 14. februar 2014 klaget på NVEs vedtak. Det klages både over konsesjonsvedtaket og samtykke til ekspropriasjon. Under gjengis hovedpunktene i klagen.

- Middels-stor negative konsekvenser: Uenig i denne vurderingen.
- Samlet belastning: Olsen ber departementet om å se vindkraftanlegget i sammenheng med andre vindkraftprosjekter og kraftledninger i nærheten av Tonstad.
- Manglende informasjon: Naboer og andre med interesser i området har ikke mottatt god nok informasjon under planarbeidet.
- Vindforhold: Mener det er dårlige vindforhold i området.
- Friluftsområde: Olsen gjør gjeldende at planområdet er et regionalt viktig friluftsområde og at NVEs vedtak er feil som følge av at det ikke er tatt hensyn til at planområdet inngår i den regionale planen for idrett og friluftsliv i Vest-Agder.
- Naturmangfold: Olsen gjør gjeldende at NVE vedtaket er i strid med naturmangfoldloven. Planområdet benyttes av flere fuglearter og vindturbinene kan komme til å skade disse. Det gjøres også gjeldende at planområdet tidligere har blitt benyttet av villrein og at vindkraftanlegget vil forhindre at villreinen returnerer til området.
- Landskapsvirkninger: Planområdet utgjør et det sørligste heiområdet i Norge og er stor regional verdi.
- INON: Dersom konsesjonsvedtaket opprettholdes vil det representere et vesentlig tap av INON.
- Støy: Olsen viser til at han har en fritidsbolig som ligger i støysonen 30-45 dBA, men at denne ikke er tatt hensyn til i NVEs konsesjonsvedtak. Støy er kun behandlet for eksisterende bebyggelse og ikke for planlagt bebyggelse i nærheten.

3.9. Klage fra Anne Bjørg og Per Terje Ravnevang

Anne Bjørg og Per Terje Ravnevang har i e-post av 13. februar 2014 klaget på NVEs vedtak. De er eiere av en bolig i Oftedal og de frykter at støynivået kan overstige grenseverdien på 45 db. Klagerne eier også en fritidsbolig som vil bli liggende inne i planområdet. De mener støy, skyggekast og de visuelle virkningene av vindparken vil medføre en vesentlig reduksjon av verdi og trivsel for begge eiendommene.

3.10. Klage fra Ole Espen Tveit (Tveit)

Tveit har i brev av 14. februar 2014 klaget på NVEs konsesjonsvedtak. Tveit gjør gjeldende at både boligen og fritidsboligen hans vil bli utsatt for støy og skyggekast over den anbefalte grenseverdien og at det er gjort en feil som følge av at kun fritidsboligen er nevnt.

3.11. Klage fra Kvinesdal kommune

I oversendelsesbrev av 20. februar 2014 har Kvinesdal kommune oversendt kommunestyrets vedtak om å klage på NVEs konsesjonsvedtak. Kommunen klager over plasseringen av 6 vindmøller tett opp til kommunegrensen og de visuelle virkningene dette vil medføre. Kommunen viser også til områdets betydning som friluftsområde.

3.12. Klage fra Lister Friluftsråd

Lister Friluftsråd har i brev av 15. februar 2014 klaget på NVEs vedtak. Lister Friluftsråd viser til at planområdet ligger innenfor et svært viktig friluftsområde, som blir benyttet til turformål av både hyttefolk og lokalbefolkningen på Tonstad.

Videre gjøres det gjeldende at tiltaket vil redusere INON-områder, noe som igjen vil være negativt for dyre- og fugleliv. Til slutt gjøres det gjeldende at tiltaket vil få negative økonomiske konsekvenser som følge av at tiltaket vil forringe mulighetene for å utvikle reiselivet samt hytteutvikling, i området.

3.13. Henry Urdal (Urdal)

Henry Urdal har i brev av 22. januar 2014 klaget på NVEs vedtak. Urdal mener blant annet at det kan gjøres funn av morenerygger og esker i planområdet og krever derfor geologiske undersøkelser.

4. Tonstad Vindpark AS' kommentarer til innsigelse og klager

TV har kommentert fylkesmannens høringsuttalelse og klagerne i notat av 18. oktober 2013 og i brev av 22. mars 2014.

TV påpeker at det allerede går flere kraftledninger gjennom sentrale deler av området, og viser til at Statnett planlegger å bygge en ny 420 kV ledning gjennom hele området.

Planområdet kan derfor ikke betegnes som så urørt og inngrepsfritt som klagerne har gjort gjeldende.

Tiltakshaver mener at konsekvensutredningen ikke gir grunnlag for å konkludere med at tiltaket truer arten hubro som sådan. TV gjør gjeldende at kollisjonsrisikoen gjelder enkeltindivider, og at det først og fremst er elektrokusjon på stolpemonterte trafoer og distribusjonsnett som utgjør den største trusselen for hubro. Denne risikoen mener tiltakshaver det er mulig å redusere gjennom avbøtende tiltak.

Videre påpeker tiltakshaver at ulempene ved tiltaket lar seg redusere gjennom ytterligere avbøtende tiltak. Av de avbøtende tiltakene trekker tiltakshaver frem avgrensningen av planområdet slik at inngrep rundt hekkelokaliteter unngås. TV viser til at det ikke finnes noen studier som bekrefter at det er et høyt konfliktnivå mellom vindkraftverk og hubro. TV mener også at den samlede belastningen for flora og fauna er betydelig lavere for et prosjekt som dette kontra for eksempel 100 småkraftverk med en snittproduksjon på 6,1 GWh.

For en nærmere gjennomgang av tiltakshavers kommentarer til klagene og innsigelsene viser departementet til TVs notat av 18. oktober 2013 og NVEs oversendelsesbrev av 1. april 2014.

5. NVEs vurdering av innsigelsen

I oversendelsesbrev av 1. april 2014 mener NVE at buffersonen på 1 kilometer rundt reirlokalteter er tilstrekkelig for å ivareta hensynet hubroen. Buffersonen vil ifølge NVE forhindre at hekkende hubro blir forstyrret, og NVE viser til at tilsvarende løsning ble akseptert for vindkraftprosjektene i Bjerkreim.

NVE mener at vurderingen av den samlede belastningen er tilstrekkelig begrunnet og at det har blitt tatt hensyn til relevante eksisterende og planlagte inngrep etter naturmangfoldloven § 10.

I følge NVE står kunnskapsgrunnlaget i et rimelig forhold med sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet. NVE mener derfor at kunnskapsgrunnlaget for saken er tilfredsstillt og at føre-var-prinsippet i naturmangfoldloven § 9 ikke kommer til anvendelse.

6. Departementets vurdering

6.1. Saksbehandlingen og rettslige utgangspunkter

I vurderingen av klagene kan departementet prøve alle sider av saken og ta hensyn til nye omstendigheter, jf. forvaltningsloven § 34 annet ledd. Departementet skal i klagebehandlingen vurdere de synspunkter klagerne fremmer.

Etableringen av et vindkraftanlegg på Tonstad er konsesjonspliktig, jf. energiloven § 3-1.

Formålet med energiloven er å sikre at produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi foregår på en samfunnsmessig rasjonell måte. Herunder skal det

tas hensyn til allmenne og private interesser som blir berørt. I departementets vurdering må konsekvensene av tiltaket vurderes i et helhetlig og langsiktig perspektiv, der hensynet til kraftforsynings sikkerheten og tiltakets bidrag til fornybar energi må avveies mot anleggets negative konsekvenser for allmenne og private interesser, herunder hensynet til miljøet. Hensynet til naturmangfoldet skal avveies mot fordelene ved å etablere et vindkraftanlegg med en installert effekt på inntil 200 MW på Tonstad.

Ved departementets behandling av klagesaken etter energiloven er departementet forpliktet til å følge retningslinjene som følger av naturmangfoldloven § 7, jf. §§ 8-12. Det vises i denne sammenheng til forvaltningsmålene om naturtyper, økosystemer og arter i naturmangfoldloven §§ 4 og 5.

SN har bedt om at departementet vurderer tiltaket etter Grunnloven § 110 b (nå grl. § 112). Departementet viser til at bestemmelsen fungerer som en retningslinje for Stortingets lovgivende myndighet, at den er et viktig moment i tolkningen av lover vedtatt av Stortinget og at den er retningsgivende når forvaltningen utøver fritt skjønn (Innst. S. nr. 163 (1991-1992) s. 6.) Etter departementets syn representerer naturmangfoldloven en kodifisering av flere av de prinsippene som inngår i grl. § 112. Departementet kan ikke se at grl. § 112 oppstiller egne materielle bestemmelser om vern av miljø- og naturinteresser ut over det som følger av naturmangfoldloven i denne saken. Departementet ser derfor ikke behov for å utrede forholdet til grl. § 112 nærmere og viser til vurderingen av tiltaket etter naturmangfoldloven og andre naturinteresser under.

Departementet konstaterer at størrelsen på planområdet ble redusert i forkant av konsesjonssøknaden, og at både melding og søknad har blitt kunngjort i lokale aviser. Etter departementets syn innebærer NVEs redegjørelse for høringsrunden og avholdte møter/befaringer at berørte parter har blitt gitt tilstrekkelig anledning til å ivareta sine interesser under konsesjonsbehandlingen. Departementet kan derfor ikke se at det hefter noen saksbehandlingsfeil ved NVEs konsesjonsvedtak.

6.2. Særlig om Fylkesmannens innsigelse

Fylkesmannens innsigelse mot vindkraftanlegget går i hovedsak ut på tiltakets potensielle skadevirkninger for hubro. Under møtet som departementet avholdt i forbindelse med befaringen den 22. september 2014 la Fylkesmannen frem et forslag om et justert planområde (meklingsforslaget). Forslaget gikk ut på at den nordlige delen av planområdet blir tatt ut av prosjektet av hensyn til hubro.

På bakgrunn av Fylkesmannens meklingsforslag, tok departementet kontakt med TV og ba om en teknisk/økonomisk vurdering av forslaget. Departementet mottok TVs redegjørelse i brev av 3. desember 2014.

TV påpeker at NVEs krav om innføring av en buffersone på 1 km allerede har medført at den nordøstlige delen av planområdet har blitt redusert. Til sammen er det 6 vindturbiner som har blitt tatt ut av prosjektet.

Dersom den nordlige delen av vindkraftanlegget blir tatt ut, vil dette ifølge TVs beregninger innebære en nedskalering av anlegget med om lag 29 turbiner slik at samlet installert effekt blir rundt 90 MW. En slik nedskalering av anlegget vil gi en internrente som ligger langt under det som etter TVs erfaring vil være finansielt akseptabelt og således gjøre vindkraftverket umulig å realisere.

Departementet konstaterer for øvrig at Fylkesmannens meklingsforslag strider mot de klageparter som mener planområdet må reduseres i sør av hensyn til friluftsliv og fritidsbebyggelse.

Departementet kan etter en samlet vurdering, ikke se at meklingsforslaget er et reelt utbyggingsalternativ. Departementets vurdering av om vindkraftanlegget på Tonstad skal gis konsesjon vil derfor ta utgangspunkt i de rammene for utbyggingen som følger av NVEs vedtak av 19. desember 2013.

I etterkant har TV fått utarbeidet en rapport med forslag til tiltak for å redusere og avbøte negative virkninger for hubro ved etablering av vindkraftverket (Multiconsult/Grimsby Naturtjenester 2015). Rapporten tar utgangspunkt i at tiltak for å redusere elektrokusjon i fordelingsnettene er det som i størst grad kan bidra til å redusere faren for hubrodød, og det foreslås et kartleggings- og tiltaksprogram i den retning. TV har presentert forslaget for Fylkesmannen i Vest-Agder. Fylkesmannen har overfor departementet gitt uttrykk for at forslaget om avbøtende tiltak/kompensasjon antas å kunne gi positiv effekt for hubrobestanden i området. Fylkesmannen mener imidlertid det ikke gir grunnlag for å trekke innsigelsen til vindkraftplanene. Fylkesmannen presiserer at dersom det likevel blir gitt konsesjon til vindkraftverket, bør det settes vilkår om avbøtende tiltak slik tiltakshaver har foreslått.

6.3. Nærmere om hensynet til hubro

Hubroen er klassifisert som *sterkt truet* på norsk rødliste for arter 2010, og er også en art som norske myndigheter i henhold til internasjonale konvensjoner har et særlig ansvar for å verne om. Fylkesmannen har lagt frem en oversikt over hubroregistreringer i området. I følge oversikten er det flere reirlokalteter i nærheten av planområdet, og Fylkesmannen skriver at området sannsynligvis har den tetteste forekomsten av hubro i Vest-Agder.

Departementet viser til Fylkesmannens vurdering av områdets betydning for hubroen. Området fremstår som relativt uberørt, med unntak av de omtalte kraftledningene og enkelte skogsbilveier. Departementet konstaterer at området har en tett hubrobestand. I følge oversikt utarbeidet av Multiconsult er imidlertid to av reirlokaltetene som ligger inntil planområdet inaktive. Lokalitetene ligger svært nær og dels under kraftledningen til Statnett, og dette kan ha medvirket til at de ikke er i bruk. Videre er det planlagt nye kraftledninger i dette området, som vil medføre en betydelig anleggsvirksomhet og en utvidelse av den samlede kraftledningstraseen. Departementet legger derfor til grunn at det ikke er sannsynlig at disse to reirlokaltetene vil bli aktive igjen på i alle fall kort og mellomlang sikt.

Virkningene av et vindkraftverk på hubro er usikre. Det er begrensede opplysninger om hubrokollisjoner i Europa. Erfaringer fra andre land kan ikke uten videre overføres til norske forhold, blant annet fordi nye vindturbiner planlegges med større høyde over bakken, jf. også Norsk institutt for naturforskning (NINA) rapport nr. 264 om hubro på Sleneset og vindkraft. Flygehøyden for hubro er som regel under 25 meter over bakken, mens dagens turbiner i klassen 2-3,5 MW har en normal minsteavstand til bakken på 30-35 meter. I motsetning til for eksempel havørn, har hubroen ikke territoriell luftkamper, noe som også kan spille inn på kollisjonsfaren. Departementet legger til grunn at dagens kunnskap tilsier at hubroen generelt opererer i et luftrom som gjør den lite utsatt for kollisjoner med turbinblader, men at topografiske forhold rundt enkeltturbiner kan gi økt risiko. Departementet viser også til at den største trusselen mot hubro i dag er elektrokusjon særlig fra master i 22 kV-nettet. På den bakgrunn har TV foreslått at selskapet kan bidra med en tiltaks-/ kompensasjonsplan der ekstra utsatte ledningsmaster og ledningsstrekk i det lokale fordelingsnettet sikres, og til at det gjennomføres for- og etterundersøkelser, jf. omtalen ovenfor.

Uavhengig av kollisjonsrisiko er det faglig enighet om at hubroen er vår for menneskelig aktivitet, særlig i hekkeperioden. I forundersøkelsene som ble gjennomført i forbindelse med de konsesjonsgitte vindkraftverkene i Rogaland i 2012, ble det konstatert at hubroen holder en unnvikelsesavstand til bebyggelse og infrastruktur på rundt 500 meter i hekkeperioden og 340 meter ellers. Samtidig har GPS-studier av hubro i Rogaland, og særlig satelitteletristudiet av hubro i Snillfjord-området, vist at hubroen kan benytte et ganske omfattende geografisk område til næringssøk.

Departementet konstaterer at nettilknytningen går gjennom leveområder for hubro. På grunn av avstanden mellom fasene på en 132 kV ledning, vil det normalt ikke være fare for strømgjennomgang (elektrokusjon) ved slike anlegg. 132 kV ledninger kan imidlertid innebære kollisjonsfare for hubro. I dette tilfellet vil ledningen i stor grad parallellføres med eksisterende 300 kV ledning som skal oppgraderes til 420 kV, samt ny 500 kV likestrømsanlegg for ny overføringskabel til Tyskland. Etter departementets syn medfører oppgraderingen av den eksisterende kraftledningen at det uavhengig av vindkraftverket vil pågå omfattende anleggsarbeider i området, og at betydningen av en eventuell anleggsperiode for etableringen av Tonstad vindkraftpark må sees i sammenheng med dette.

Departementet legger til grunn at den største negative virkningen av vindturbiner for hubro trolig er habitatforringelse og forstyrrelser, men omfanget og betydningen av dette er vanskelig å fastslå.

Usikkerhet med hensyn til virkninger for naturmangfold skal vurderes etter føre-var – prinsippet i naturmangfoldloven § 9.

I følge lovens forarbeider skal beslutningsgrunnlaget for avgjørelser som kan påvirke naturmangfoldet være best mulig. Føre-var-prinsippet kommer til anvendelse når forvaltningen er i tvil om konsekvensene av et inngrep.

Etter departementet syn hefter det usikkerhet med hensyn til hvilke virkninger tiltaket kan få for hubrobestanden i planområdet. Verdien av planområdet som habitat for hubrobestanden mener departementet er usikker. Dette skyldes blant annet at to av de nordlige reirlokalitetene ifølge konsekvensutredningen ikke har vært aktive de siste årene, trolig som følge av at reirlokalitetene er plassert under den eksisterende kraftledningen. Departementet mener derfor at det er lite sannsynlig at dette reiret vil bli tatt i bruk igjen etter at Statnett har fullført sine arbeider. Videre er det ett til to aktive hubroreir på vestsiden av Sirdalsvannet. Sirdalsvannet ligger imidlertid om lag 500 kotemeter lavere enn planområdet. De topografiske forholdene tilsier at det er mindre sannsynlig at planområdet benyttes hyppig til næringssøk av disse individene.

Departementet har derfor kommet frem til at den eksisterende kunnskapen om tiltakets potensielle virkninger for hubroen ikke alene tilsier at det bør gis avslag på konsesjonssøknaden.

Flere av klagepartene har gjort gjeldende at buffersonen på 1 km ikke er et tilstrekkelig avbøtende tiltak. Departementet har i andre vindkraftsaker benyttet en buffersone rundt hubroreir (Bjerkreims-klyngen). Departementet mener at en slik buffersone i utgangspunktet vil gi en brukbar margin og viser til at tidligere undersøkelser indikerer at hubroen har en unnvikelsesavstand til bebyggelse og infrastruktur på rundt 500 meter i hekkeperioden og 340 meter ellers. Departementet viser videre til at vindkraftverket ikke vil omkranse hubroreirene, da det vil være en sone uten synlige turbiner i om lag 180 grader nord-øst fra reirene. Departementet mener derfor at kravet om 1 km buffersone vil være tilstrekkelig for å skjerme den aktuelle reirlokaliteten.

6.4. Samlet belastning

Fylkesmannen skriver i høringsuttalelsen at hubroen allerede er negativt berørt av andre planlagte og omsøkte vindkrafttiltak i Vest-Agder. I Vest-Agder har NVE gitt konsesjon til flere vindkraftverk, og Statnett planlegger en ny 420 kV kraftledning gjennom deler av planområdet. Departementet er enig i Fylkesmannens betraktninger om at hubroen allerede er under press fra andre vindkraftprosjekter og energitiltak i fylket og at Tonstad vindkraftverk må sees i sammenheng med disse og andre prosjekter.

Bestemmelsen om samlet belastning i naturmangfoldloven § 10 innebærer at forvaltningen er forpliktet til å vurdere den totale belastningen et økosystem blir utsatt for. Det avgjørende for miljøet vil være den samlede effekten av alle faktorer som påvirker miljøtilstanden. Formålet med bestemmelsen er å se virkningene av enkeltstående prosjekter i lys av den samlede belastningen som miljøet vil utsettes for.

Departementet ser det som relevant å vurdere prosjektets påvirkning på hubro i en regional og nasjonal sammenheng. Etableringen av Tonstad vindkraftverk vil kunne gi negative skader og ulemper for den lokale hubrobestanden, men kunnskapen om de potensielle skadevirkningene tilsier ikke alene at konsesjonssøknaden skal avslås, jf. vurderingen av føre-var – prinsippet ovenfor.

Det er mange planer og prosjekter for vindkraftverk i Vest-Agder og i Rogaland, og denne regionen er et av kjerneområdene for hubro i Norge. Samtidig konstaterer departementet at fylket ikke er utsatt for den samme tettheten av prosjekter som for eksempel Rogaland. Tonstad vindkraftverk representerer et relativt stort prosjekt sammenlignet med andre vindkraftprosjekter som departementet har til klagebehandling. Etter departementets syn representerer dette en styrke ved prosjektet som gjør at det tåler større belastning på naturmangfoldet som følge av at man får mest mulig effekt ut av et naturinngrep. De eksisterende kraftledningene og Statnetts utbygginger innebærer at deler av planområdet allerede er utsatt for store tekniske inngrep. Etter departementets syn innebærer disse inngrepene at vindkraftverkets virkning for den samlede belastningen i området reduseres, og at det generelt er en fordel at tekniske inngrep samles i så stor grad som mulig.

Oppsummering

Tiltaket vil kunne få negative konsekvenser for enkelte hubroindivider, men verdien av planområdet som hubrohabitat er usikker. Departementet vil imidlertid eventuelt pålegge TV å gjennomføre ytterligere før- og etterundersøkelser for å dokumentere tiltakets virkning for hubroen. Departementet anser ikke føre-var-prinsippet for å utgjøre noen rettslig skranke mot tiltaket og mener heller ikke at den samlede belastningen i Vest-Agder blir overskredet dersom konsesjonsvedtaket opprettholdes. Departementet mener at etableringen av en buffersone representerer et fornuftig avbøtende tiltak, i tillegg til at departementet vil pålegge utbygger å utarbeide og gjennomføre en tiltaks-/kompensasjonsplan for hubro. Planen kan ta utgangspunkt i det forslaget til slik plan TV har lagt fram gjennom Multiconsults notat av april 2015. Det nærmere opplegget for før- og etterundersøkelser og tiltaks- og kompensasjonsplan for hubro skal utformes i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder.

Etter departementets syn vil disse avbøtende tiltakene i tillegg til opprettelsen av en buffersone på 1 km i nærheten av kjente reirlokalteter, sikre at vindkraftverket ikke er i strid med forvaltningsmålene for hubro.

6.5. Øvrig dyrearter i planområdet

Flere av klagerne har gjort gjeldende at vindkraftanlegget truer flere fuglearter og at anlegget vil forhindre at villreinen vender tilbake til heiene.

Fugl

Departementet viser til NVEs vurdering av tiltakets konsekvenser for fugleartene i området etter naturmangfoldloven i "Bakgrunn for vedtak". I følge konsekvensutredningen er konsekvensgraden av tiltaket for fugl vurdert til stor negativ. Denne kategoriseringen er i stor grad knyttet til hubroen, og departementet viser til vurderingen over om denne arten. Ved siden av hubroen er de rødlistede artene hønehauk, storlom og svartand også registrert i planområdet. NVE har imidlertid vurdert at vindkraftverket ikke vil påvirke den regionale eller nasjonale bestanden av disse artene. NVE har også stilt krav om at MTA-planen beskriver hvordan det kan tas hensyn til fugl under anleggsarbeidene. Departementet slutter seg til NVEs vurdering av tiltakets potensielle virkninger for andre rødlistede fuglearter etter naturmangfoldloven og finner ikke at disse kan begrunne en omgjøring av NVEs vedtak.

Det hefter usikkerhet med hensyn til vindkraftverkets konsekvenser for trekkende fugl. NVE har vist til at det i andre vindkraftsaker i Vest-Agder er stilt krav om før- og etterundersøkelser, og at energiloven gir hjemmel til å endre på eksisterende konsesjonsvilkår dersom allmenne interesser tilsier dette. Etter departementets syn sikrer denne adgangen at det kan tas hensyn til fugletrekk dersom kunnskapsgrunnlaget endrer seg etter at dokumentasjon fra andre etablerte vindkraftverk foreligger.

Villrein

På 90-tallet ble det gjort enkelte observasjoner av villrein i planområdet. Det er imidlertid mer enn 20 år siden og departementet slutter seg derfor til NVEs vurdering om at det er lite som tilsier at planområdet er av særlig betydning for denne arten. Etter departementets syn er det derfor ikke noen motstrid mellom NVEs konsesjonsvedtak og forvaltningsmålene for villreinbestanden i Norge.

6.6. Støy

Flere av klagepartene har gjort gjeldende at bebyggelse vil bli rammet av støy og at dette ikke har blitt hensyntatt i NVEs kartlegging av tiltakets støypåvirkning.

Departementet viser til NVEs "Bakgrunn for vedtak" og oversendelsesbrev av 1. april 2014. NVE har lagt til grunn dataene fra konsekvensvurderingen av støy i sin vurdering av vindkraftverkets støypåvirkning. NVE viser til at det i konsekvensutredningen stilles krav om "verste- tilfelle-scenario" ved beregning av støy, og departementet kan ikke se at det er noe som tilsier at beregningene som NVE har lagt til grunn er mangelfulle.

Videre viser departementet til Retningslinje for behandling av støy i arealplanlegging (T-1442) hvor det fremgår at den anbefalte grenseverdien er på Lden 45 dBA ved vindturbiner. Retningslinjene er imidlertid ikke rettslige bindende og skal kun fungere som veiledende anbefalinger.

I henhold til konsekvensutredningen om støy er det etter de utredede planene 1 helårsbolig og 25 fritidsboliger som vil kunne bli utsatt for støy over den anbefalte grenseverdien. NVE har derfor satt vilkår om at grenseverdien på 45 dBA ikke skal overskrides for bygninger med støyfølsom bruk. Etter departementets syn sikrer dette vilkåret at støynivået holdes på et akseptabelt nivå for dem som blir berørt av støy.

Når det gjelder Olsens anførsel om at hans hytte ikke er inntatt i oversikten over bebyggelsen i støysonen 40-45 dBA, viser departementet til NVEs redegjørelse i oversendelsesbrevet, hvor det fremgår at gårds og bruksnummer ikke er oppgitt i klagen. Departementet viser for øvrig til vilkåret om støy, jf. ovenfor.

6.7. Landskap og inngrepsfri natur (INON)

Mange av klagepartene har gjort gjeldende at Tonstad vindkraftanlegg vil beslaglegge store inngrepsfrie naturområder. Det gjøres også gjeldende at de visuelle virkningene vil være svært negative.

Departementet legger til grunn at etablering av et vindkraftverk alltid vil medføre visuelle virkninger som endrer landskapsbildet. Det er ikke til å komme fra at vindkraftverket vil gi relativt store visuelle virkninger, men departementet konstaterer samtidig at deler av planområdet allerede er preget av tekniske inngrep, samt at større nye tekniske inngrep er under oppføring, jf. Statnetts utvidelsesplaner. Det fremgår av Sundvolden-erklæringen at INON skal avvikles som et verktøy i arealpolitikken. Tap og påvirkning av natur med urørt preg vil likevel være et moment i helhetsvurderingen av om fordelene ved tiltaket overstiger ulempene etter energiloven.

Departementet er innforstått med hva reduksjon av inngrepsfri natur betyr for dem som blir berørt av tiltaket. Departementet har i denne saken imidlertid ikke vurdert virkningene for inngrepsfri natur ved etablering av Tonstad som avgjørende for konsesjonsspørsmålet.

Etter departementets oppfatning er ikke de negative virkningene på landskap og inngrepsfrie områder av et slikt omfang at det vil være avgjørende for konsesjonsspørsmålet.

6.8. Tilbakeføring av planområdet ved utløpt konsesjonstid

Enkelte av klagerne har gjort gjeldende at det ikke vil være mulig å tilbakeføre planområdet til sin opprinnelige tilstand etter utløpet av konsesjonstiden, slik som NVE har forutsatt i konsesjonsvedtaket.

Etter departementets syn er de vidtrekkende landskapsvirkningene ved oppføring av vindkraftverket i stor grad reversible. De irreversible inngrepene vindkraftverket vil medføre, for eksempel i form av spor etter skjæringer og planeringer til atkomstveier og til veier, fundamenter og oppstillingsplasser inne i planområdet, vil først og fremst gi lokale landskapsvirkninger..

6.9. Kommunale og regionale planer

Enkelte av klagerne har gjort gjeldende at NVEs saksbehandling er mangelfull som følge av at det ikke er tatt hensyn til Kvinesdal kommunes reguleringsplaner for nytt hyttefelt på Krågeland og den regionale planen for idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet.

NVE har vist til at de hytteutbyggingen er merket av på oversiktskartet i konsesjonssøknaden og at de planlagte hyttene ikke vil bli eksponert for støy og skyggekast over de anbefalte grenseverdiene. Om den regionale planen for idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet skriver NVE at denne planen først ble godkjent dagen før NVE fattet konsesjonsvedtaket.

Departementet slutter seg til NVEs vurdering av betydningen av det planlagte hyttfeltet ved vurderingen av Tonstad vindkraftverk. Hyttfeltet er merket av i oversiktskartet i konsesjons-søknaden og ingen bebyggelse vil bli eksponert for støy over grenseverdiene. Etter departementets syn er det følgelig blitt tatt tilstrekkelig hensyn til hyttfeltet under konsesjonsbehandlingen. Saksbehandlingen kan derfor ikke anses mangelfull på dette punkt. Selv om Kvinesdal kommune har regulert inn et nytt hyttfelt i reguleringsplanen, er dette ingen garanti for at hyttfeltet faktisk blir utbygget.

I fylkeskommunens regionale plan for idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet er Tonstad kategorisert som et svært viktig friluftsområde. Selv om et vindkraftverk vil endre karakteren til et område, vil ikke vindkraftanlegget i seg selv forhindre fremtidig utøvelse av friluftaktiviteter i området. For enkelte brukergrupper kan vindkraftverket lette tilgjengeligheten av området.

6.10. Vindressurser, økonomi og vindkraft i et klimaperspektiv

Enkelte klageparter gjør gjeldende at vindressursene i planområdet ikke er så gode som det tiltakshaver og NVE har lagt til grunn og at økonomien i prosjektet derfor er overvurdert. Flere klageparter gjør også gjeldende at vindkraft i seg selv ikke er lønnsomt og at det heller bør satses på videre utbygging av vannkraft i Norge.

Departementet viser til at Norge gjennom fornybardirektivet og opprettelsen av et felles elsertifikatmarked med Sverige, har forpliktet seg til å øke utbyggingen av fornybar energi vesentlig. Vindkraft og vannkraft er de to energibærerene som kan bidra med ny produksjonskapasitet i betydelig omfang. Vindkraftpotensialet er stort som følge av gode vindressurser og tilgjengelig areal. Vindkraften vil derfor være sentral for oppnåelsen av Norges fornybarambisjoner. Etter departementets syn vil konsesjonen til Tonstad vindkraftverk kunne bidra til å nå dette målet.

Departementet viser til TVs kommentarer til klager og innsigelser om vindforholdene i planområdet. Dersom vindforholdene ikke er så gode som forutsatt, vil ikke prosjektet bli realisert. TV har også oppført en vindmålemast som vil styrke kunnskapsgrunnlaget om vindforholdene før en eventuell utbygging finner sted.

Departementet påpeker at det er mange faktorer som samlet sett avgjør prosjektets lønnsomhet. Sammenlignet med andre klagesaker over vindkraftkonsesjoner som departementet har til behandling, er Tonstad vindkraftverk blant de bedre tekniske og bedriftsøkonomiske prosjektene, og departementet legger dette til grunn for den samlede vurderingen.

6.11. Justering av planområdet

Sirdal kommune og Interessegruppen Øksendal og Haughom har klaget over at tre av vindturbinene mellom Krokevatn og 420 kV –ledningen ikke har blitt tatt ut av planene.

Departementet viser til NVEs oversendelsesbrev av 1. april 2014, hvor det fremgår at NVE anser vilkåret om at støy og skyggekast ikke skal overstige grenseverdiene, for å redusere de negative virkningene i dette området. NVE viser også til TVs kommentarer hvor det fremgår at de gjennom dialog med kommunen vil forsøke å oppfylle kommunens forutsetninger. Etter departementets syn vil disse forholdene avhjelpe problematikken knyttet til vindturbinene i dette området på en adekvat måte, og departementet finner ikke grunnlag for å endre konsesjonsvedtaket og ta de aktuelle vindturbinene ut av planområdet. Departementet konstaterer samtidig at Sirdal kommune ikke er imot tiltaket som sådan.

Kvinesdal kommune har klaget over at seks vindturbiner ligger tett opp til kommunegrensa, og mener dette vil være negativt for friluftslivet. Departementet mener at vindkraftverket ikke er til hinder for fortsatt bruk av omkringliggende områder i friluftssammenheng, og finner at hensynet til friluftinteressene ikke tilsier at de seks vindturbinene bør tas ut av planområdet.

Interessegruppen Øksendal og Haughom og Seland har også bedt om at kravet om at vindturbinene ved Langvassheii tas ut av planområdet nedfelles i konsesjonsvilkårene. NVE har vist til kravet om 1 km buffersone fra reirlokalteter og mener at dette vilkåret tilsier at vindturbinene utgår. Departementet slutter seg til NVEs vurdering og finner det ikke nødvendig å nedfelle dette som et eget punkt i konsesjonsvilkårene.

6.12. Fritidsinteresser og kulturminner

Det har kommet inn mange klager over at vindkraftanlegget vil ha negative konsekvenser for friluftslivet i området. Det anføres blant annet at planområdet blir benyttet av mange til turgåing, jakt og fiske.

Departementet viser til vurderingen over om tiltakets visuelle virkninger. Realisering av Tonstad vindkraftverk vil innebære at friluftsopplevelsen endres, særlig for brukergruppene som ønsker stillhet og uberørt natur. Selv om mulighetene til å utøve aktiviteter ikke vil reduseres vesentlig fra dagens situasjon, konstaterer departementet at omgivelsene endres og oppfatningen av landskapet vil påvirkes. I tillegg til de visuelle virkningene, vil støy og skyggekast kunne påvirke friluftsopplevelsen i planområdet. Dette er en negativ konsekvens av realiseringen av vindkraftverket, samtidig som influensområdet vil bli påvirket.

Samtidig påpeker departementet at etableringen av vindkraftverket vil gjøre det lettere for andre brukergrupper å utøve friluftsliv når tilgjengeligheten av området gjøres enklere. Den samlede bruken av området kan dermed bli endret uten at den nødvendigvis blir redusert. Departementet har funnet at hensynet til friluftsliv i seg selv ikke er til hinder for å gi konsesjon til Tonstad vindkraftanlegg.

Det skal gjennomføres undersøkelser etter kulturminneloven § 9 før MTA-planen godkjennes. Etter departementets syn ivaretar dette kravet hensynet til eventuelle kulturminner i planområdet, og departementet finner ikke grunnlag for å gjennomføre ytterligere undersøkelser i forbindelse med klagebehandlingen.

7. Oppsummering og vurdering

Departementet har lagt vekt på at vindkraftverket er et godt økonomiske prosjekt sammenlignet med andre vindkraftprosjekter departementet har til behandling. Samtidig er området allerede delvis preget av tekniske inngrep. Tonstad vindkraftverk representerer et stort prosjekt med en betydelig kraftproduksjon, sammenlignet med andre vindkraftprosjekter i regionen. Departementet har også lagt vekt på at vertskommunen i all hovedsak er positive til tiltaket.

Departementet er innforstått med at vindkraftverket vil påvirke landskapet og gi visuelle ulemper for friluftsliv.

Departementet ser det slik at tilpasninger og avbøtende tiltak vil redusere den negative virkningen av vindkraftverket for hubrobestanden i området.

Etter departementets syn er fordelene ved utbyggingen større enn de mulige skader og ulemper den kan medføre. Grunnlaget for å gi konsesjon etter energiloven er derfor til stede.

8. Ekspropriasjon

Det har også kommet inn klager over NVEs samtykke til ekspropriasjon. Det gjøres blant annet gjeldende at inngrepet ikke "tvillaust er til meir gagn enn skade.", jf. oreigningslova § 2 annet ledd. Departementet legger til grunn at klagepartene med fast eiendom tett opp til eller inne i planområdet kan komme i en slik posisjon at de blir parter i ekspropriasjonssaken og dermed må sies å ha klagerett på ekspropriasjonsvedtaket.

Samtykke til ekspropriasjon kan bare gis etter en interesseavveining etter oreigningslova § 2 annet ledd: *"Vedtaket eller samtykke kan ikkje gjerast eller gjevast uten at det må reknast med at inngrepet tvillaust er meir til gagn enn skade."* Dette innebærer at samtlige skader og ulemper de omsøkte anlegg medfører, skal avveies mot den nytten som oppnås med ekspropriasjonen. Det vil være den løsningen det er gitt anleggskonsesjon for, som danner utgangspunktet for interesseavveiningen.

Interesseavveiningen etter oreigningslova § 2 i denne saken innebærer at hensynet til samfunnets behov for sikker og stabil kraftforsyning avveies mot hensynet til de grunneiere som blir berørt og til andre allmenne interesser.

Departementet har etter en samlet vurdering funnet at de samfunnsmessige fordeler ved de anlegg det er gitt konsesjon for, utvilsomt må antas å være overveiende i forhold til de skader og ulemper som påføres andre. Departementet mener videre at de samfunnsmessige fordelene ved tiltaket veier tyngre enn hensynet til den enkelte grunneier som er berørt i denne konkrete saken. Vilåret i oreigningsloven § 2 annet ledd er derfor oppfylt.

Departementet har etter en helhetsvurdering kommet til at inngrepet utvilsomt vil være til mer gagn enn skade, jf. oereigningslova § 2 annet ledd.

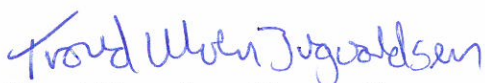
9. Konklusjon

Klagene og innsigelsen har ikke ført frem. Olje- og energidepartementet stadfester NVEs konsesjonsvedtak og ekspropriasjonstillatelse av 19. desember 2013.

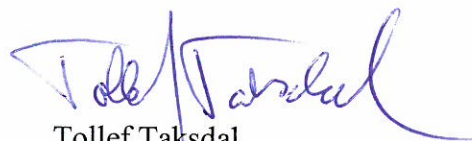
NVE bes utforme oppdaterte konsesjonsvilkår der krav om før- og etterundersøkelser av hubro og vilkår om utarbeiding av tiltaks-/kompensasjonsplan for hubro, inntas som konsesjonsvilkår, jf. pkt 6.4 ovenfor.

Departementets avgjørelse er endelig og kan ikke påklages, jf. forvaltningsloven § 28 tredje ledd.

Med hilsen

Trond Ulven Ingvaldsen (e.f.)
avdelingsdirektør

Tollef Taksdal
underdirektør

Kopi til:

Norges vassdrags- og energidirektorat
Flekkefjord kommune

Adresseliste

Fylkesmannen i Vest-Agder	Postboks 513 Lundsiden	4605	KRISTIANSAND S
Havgul Clean Energy AS	Prinsens gate 5	0152	OSLO
Sirdal kommune	Tonstadveien 28	4440	TONSTAD
Kvinesdal kommune	Nesgata 11	4480	KVINESDAL
Henry Urdal		4370	EGERSUND
Sammenslutningen Nei til Tonstad			
Vindpark v/Tom Birger Urdal	Svalåsvegen 51	4645	NODELAND
Norsk Ornitologisk Forening			
v/Lista Lokallag	Postboks 171	4558	VANSE
Terje Hamar, Tormod Urdal og			
Tom Birger Urdal		4480	KVINESDAL
Ole Espen Tveit	Oftedal	4440	TONSTAD
Interessegruppe Øksendal og			
Haughom v/Jan Egil Øksendal		4440	TONSTAD
Naturvernforbundet i Vest-Agder	Postboks 718	4666	KRISTIANSAND
Anne Bjørg og Per Terje Ravnevann	Oftedal	4440	TONSTAD
Kåre Ivar Ovedal	Litleli 33	4440	TONSTAD
Elisabeth Seland	Ullernveien 2 B	0280	OSLO
Geir Ove Olsen	Høgtunveien 12 A	1383	ASKER
Lister friluftsråd	Nordberg Fort	4560	VANSE